

Bij het ontstaan van de wereld

Ander werk van Drago Jančar in Nederlandse vertaling bij Querido

Die nacht zag ik haar (roman, 2018)

En ook de liefde (roman, 2019)

Drago Jančar

Bij het ontstaan van de wereld

Uit het Sloveens vertaald door
Roel Schuyt

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2023

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling werd gepubliceerd met steun
van het Slovenian Book Agency.

JAK SLOVENIAN
BOOK
AGENCY

Oorspronkelijke titel *Ob nastanku sveta*
Published by arrangement with Beletrina Academic Press,
www.beletrina.com

Copyright © 2022 Drago Jančar
Copyright vertaling © 2023 Roel Schuyt / Em. Querido's
Uitgeverij BV, Weteringschans 259 1017 XJ Amsterdam

Omslag Roald Triebels
Omslagbeeld George Clausen (1852-1944), foto © The Maas Gallery,
Londen / Bridgeman Images
Foto auteur Jože Suhadolnik

ISBN 978 90 214 7079 5 / NUR 302
www.querido.nl

*...en er is niemand, die Zijn hand kan afslaan, of tot Hem zeggen:
Wat doet Gij?*

- Daniël 4:35

In het voorjaar nam een jonge vrouw haar intrek in de woning op de benedenverdieping van ons huis. Ze kwam langs de tuinen door onze straat aangelopen, met in elke hand een grote koffer en over haar schouder een tasje. De koffers moesten behoorlijk zwaar zijn, want ze bleef af en toe staan, zette ze op de grond, blies even uit en keek naar de voorgevels van de grote huizen in de lange straat. Dan haalde ze uit haar handtasje een papiertje, bekeek het huisnummer dat erop stond en liep weer verder.

Danijel had vlak daarvoor uit het raam gezien dat een trein langzaam het station binnenreed, waar de locomotief puffend tot stilstand kwam en zich korte tijd later sissend en kreunend, gehuld in een wolk van stoom weer in beweging zette. Het was een vredige zondagmorgen, ergens op een erf stond een man een kleed uit te kloppen en door de doffe slagen wolkte het stof op, zodat hij hard moest niezen.

Ze was met de ochtendtrein uit Karinthië aangekomen en liep nu vanaf de straat het erf op van ons huis, waarvan de rode voorgevel in de loop van de tijd was verbleekt en door de bombardementen scheuren vertoonde. Danijel rende naar het keukenraam. Er was niemand thuis, het was zondag, zijn moeder was waarschijnlijk naar de kerk, zijn vader was bij zijn vrienden en zat misschien al met hen in de kroeg en zijn broer was in dienst. Hij zag de vrouw, met krullend, donkerblond haar en daaronder een wit, kanten kraagje, ze stond op het erf te praten

met een wat oudere man – de kameraad van het huisvestingsbureau, die voor de toewijzing van woonruimte verantwoordelijk was en de huur inde. Hij had zijn bril opgezet en bekeek aandachtig haar papieren. Daarna tilde hij een van de koffers op en liep samen met haar het huis in.

Na enige tijd was te horen hoe daar met meubels werd geschoven en daardoorheen kwamen de geluiden van radio's in de andere woningen. De kameraad van het huisvestingsbureau hielp de jongedame om een paar kasten of een tafel te verplaatsen. Na een paar uur zag Danijel hoe de man naar buiten kwam en wegliep, hij hield zijn aktetas onder zijn arm geklemd en stak onder het lopen een sigaret op.

De nieuwe bewoonster bleef in haar eentje achter.

Haar komst was niet zo uitzonderlijk, vertelt Danijel. Er kwamen in die jaren wel meer mensen naar de stad om een woning te zoeken. De vroegere eigenaren van het rode huis waren eruit gezet, er waren een paar bewoners weggegaan en voor hen in de plaats waren andere gekomen. Ook zijn ouders waren nog maar een paar jaar geleden van de andere kant van de stad hierheen verhuisd, dat was toen zijn vader dankzij bemiddeling van de Strijdersbond wegens zijn verdiensten in de oorlog een betere woning kreeg toegewezen dan de vorige, die ergens in de oude binnenstad stond. Danijel kon zich die niet meer herinneren, daarvoor was hij nog te klein, en hij wist ook niet hoe hun nieuwe woning er in het begin uitzag. Door de bombardementen was ze ongetwijfeld zwaar beschadigd, waarschijnlijk waren alle ruiten gesneuveld en stonden er geen meubels meer.

Toen die jonge vrouw er kwam wonen, vertelt hij, was alles anders en veel beter: er zat weer glas in de ramen, er stonden nieuwe meubels, in de kelder lagen steenkolen, er stond een vat met zuurkool en achter een schot lag een berg aardappelen. Op het fornuis stonden pannen te pruttelen, het aprilzonnetje scheen en door de ramen die hier en daar openstonden, zweefde vanuit een radio een zwierige wals of een springerige polka

naar buiten. Het rook naar gebakken uien, knoflook en aardappelen en op zondag naar gebraden vlees.

Haar komst in april was dus niet zo heel uitzonderlijk, maar de gebeurtenissen die in de zomer en de herfst volgden, zegt Danijel, waren zo heftig dat hij zich er volkomen door overweldigd voelde. Het was alsof er iets plaatsvond wat volledig bezit van je nam en waarvan je niet kon wegstijgen, iets aangrijpends en onbekends, met een magische kracht, als een heuglijke gebeurtenis of een ernstige ziekte. Het nestelde zich in je hele wezen, liet je niet meer los en bepaalde de rest van je leven. Nog jaren later zag ik het in mijn dromen verschijnen als een wonderlijk dier, de ene keer aanhankelijk en aanhalig, de andere keer woest en wild, maar altijd schichtig en onberekenbaar.

Nu weet ik, zegt Danijel, dat het ging om het grote verhaal van het leven, dat zich sinds het ontstaan van de wereld in ontelbare varianten afspeelt. Soms treffen we daarvan een fragment aan in de vorm van een paar regels in de rubriek van een plaatselijke krant die gaat over wat er in de rechtszaal of op het politiebureau gebeurt. In dat najaar was de naam van die jonge vrouw daar ook te vinden. Het voorjaar, dat haar met zijn eerste warme windvlagen had meegebracht, was ruisend over de heuvels zuidwaarts getrokken en ook de hete zomer, vol enerverende gebeurtenissen, ging voorbij, eerst geleidelijk, maar daarna heel snel; hij smeedt de deur achter zich dicht en liet ons achter onder een lage, bedekte hemel, opgesloten in de duisternis van de lange, vroeg invallende avonden. Alleen onze behaaglijke woningen scheidden ons als een veilig nestje van de wereld waarin de straten bedekt waren met natte sneeuw die door talloze voetstappen tot een natte smurrie was vertrapt. In onze knusse woningen, achter de gesloten ramen die beslagen waren door de damp die uit de pruttelende pannen op de fornuizen opsteeg, drongen radioberichten door over de Russen die reisden door de onbekende oneindigheid van de ruimte, waar zich ook het koninkrijk der hemelen uitstrekt. We zagen in een krant foto's van het lanceerplatform met de Russische Vostok en mannen

gekleed in iets wat eruitzag als een duikerspak met een helm, dat scafander wordt genoemd. De kranten kwamen doorweekt op de keukentafel of in de huiskamer terecht, net zo drijfnat als hun bezorgers, de koeriers die op hun fiets door een dicht gordijn van natte sneeuwvlokken onversaagd hun weg zochten om ons het nieuws uit de buitenwereld te brengen.

Op een van die donkere najaarsavonden verscheen in de krant ook de naam van Helena M. De kosmonauten stonden op de voorpagina en haar naam stond helemaal achterin, in de zogenaamde *chronique scandaleuse*, waarvan we de berichten nog spannender vonden dan de verhalen over de Russen die door het heelal reisden. Behalve haar naam zagen we ook die van Jožef D. en Ljubo S. Van de achternamen werden alleen de initialen vermeld, want om een of andere reden mogen personen die ergens van verdacht worden, maar van wie de schuld nog niet bewezen is, niet volledig bij naam en toenaam worden genoemd. Alsof de krantenlezers niet zouden weten om wie het ging. Ja, zegt Danijel, we wisten allemaal dat het om niemand anders kon gaan dan om de jonge mejuffrouw Helena, die dat voorjaar bij ons op de benedenverdieping was komen wonen. De mensen weten altijd alles over iedereen, dat is zo in elk dorp en in elke stad, in elke streek en in elk land, klein of groot.

Maar dat was in de herfst. Toen ze bij ons kwam wonen, was het lente.

Ik heb me altijd afgevraagd, vervolgt Danijel, waarom er in de Russische boeken die ik van professor Fabijan mocht lenen, stond dat de held van het verhaal met een rijtuig aankwam in een stad waarvan de naam niet genoemd werd. Bijvoorbeeld in N., de hoofdstad van het gouvernement NN. Misschien was het de bedoeling dat de lezers de personen in het boek en wat hun overkwam niet zouden herkennen, zodat niemand hen kon belasteren, vals medelijden met ze zou krijgen of ze gewoon zou uitlachen. Ik heb het altijd erg raar gevonden.

Op een dag vroeg ik aan professor Fabijan: als de echte plaats waar iemand dode zielen kocht en verkocht genoemd zou wor-

den, zou iemand hem dan in dat oneindig grote Rusland kunnen herkennen? Zou iemand er ooit achter komen wie dat was?

‘Misschien heb je gelijk,’ zei de professor, ‘want in ons kleine land kent iedereen elkaar, dus daarom vind je het zo vreemd. Maar denk eens aan een andere mogelijkheid: wilde de auteur op die manier niet duidelijk maken dat hij schreef over iets wat overal in zijn uitgestrekte land had kunnen gebeuren?’

En dat, zegt Danijel, is precies wat ik ook wil vertellen: wat zich in die maanden afspeelde, had overal in ons land kunnen gebeuren, zo leefden de mensen destijds en zulke dingen gebeurden er in de wereld die ik zag en die er nu niet meer is. Ik zou zelfs willen zeggen dat het altijd had kunnen gebeuren, dat er steeds weer zulke dingen plaatsvonden, mooi en gruwelijk tegelijk, net als in het oudtestamentische Gibeon of aan het hof van koning David. Ik zou zelfs geneigd zijn, zegt Danijel, om net als die Russische schrijver aan het begin van mijn verhaal te vertellen dat alles plaatsvond in de onbekende stad M. in het Joegoslavische gouvernement S., ergens halverwege de twintigste eeuw, vanaf de lente tot de late herfst van een jaar niet lang na de oorlog. Een van de belangrijkste redenen waarom ik het zo zou willen vertellen is dat ik niet zeker weet of alles echt zo gebeurd is, ach, van sommige dingen zou ik bijna denken dat ze zich alleen in mijn hoofd hebben afgespeeld.

De vrouw met haar twee koffers was in het voorjaar met de ochtendtrein uit Karinthië aangekomen. Ze heette Helena. Maar dat lasen we pas dat najaar in de krant. Daar stond Helena M., maar voor ons was ze gewoon juffrouw Lena, zo had ze zich voorgesteld. Voor mij was ze een vriendelijke jongedame die koekjes bakte. Voor Pepi, dat wil zeggen voor Jožef D., was ze de geachte mejuffrouw Lena en niet lang daarna: mijn Lena.

Ze kwam uit een dorp in Karinthië en er werd gezegd dat ze vroeger achter een machine in een weverij had gewerkt. Later volgde ze een secretaresseopleiding en nog iets later kwam ze als een alleenstaande en aanvankelijk ook eenzame jonge vrouw bij ons te wonen.

De wereld die er nog niet was en in de loop van het verhaal dat Danijel vertelt voor onze ogen zal ontstaan, is van de hemel tot de aarde in diepe stilte gehuld. In die wereld begint een verhaal dat rust op de solide fundamenten van herinneringen en kinderlijke fantasie. Daarom hoort ze thuis in een droom en in de realiteit, beide tegelijk.

In deze wereld die er nog niet is, bestaan dromen waarin mensen en dingen zwijgend de mond openen en zich verplaatsen voor onze ogen, die nog niets zien. Het is een niet-zien en een niet-horen dat oneindig duurt. Of toch niet, want ineens is daar het geluid van met ijzer beslagen schoenen waaronder steentjes vastzitten – knerp, knerp, knerp. Even later valt door een kier tussen de gordijnen een lichtstraal naar binnen die diep in mijn ogen dringt. Ik kan dat licht voelen, zegt Danijel, het is een beetje warm, ja, nogal logisch, want het is zonlicht, en als ik mijn ogen iets verder opendoe, zie ik het schitteren op het onbekende oppervlak van een meer en tussen de takken van onbekende bomen door valt een straal op de grond, die met groen mos is bedekt. Zo ontstaat de wereld: beslagen schoenen op straat, een lichtstraal, een stem vanuit de verte; ik weet dat die stem afkomstig is uit een droom, het is de stem van koning David die over de daken van zijn hoofdstad wandelt.

Als de wereld ontstaat, is het een morgen in het voorjaar. Er hangt een roerloze stilte, zonder ochtendgesprekken, zonder gerammel met pannen, zonder gefluit of gezang, je zou die stilte niet horen als er niet de beweging was van voeten, van talloze voeten; ineens kan ik de stilte horen omdat ik onder mijn gesloten oogleden de beweging zie van een menselijke duizendpoot. Op datzelfde moment hoor ik hoe de beslagen schoenen over de straatstenen schuren, er zitten kleine steentjes in de zolen, wat een akelig geknorp geeft.

Nu hoor ik ook hoe de duizendpoot zich in het vroege uur naar de fabriekspoort begeeft die hem zal opslokken. Even later hoor ik de slagen van grote hamers en over de daken van de nabijgelegen huizen en in de smalle straten weergalmt een luid

gedreun, gevolgd door het doffe geluid van metaal dat gewalst wordt, gedempte hamerslagen, het gejang van zagen en het vurige gesis van lasapparaten. Ik hoor hoe het lawaai naar de hoge berg aan de rand van de stad opstijgt, zich verliest in de smalle dalen waardoorheen beken stromen en daarna met hun onstuimige stroom afdaalt naar de rivier, om zich samen met het geraas van het water door de vlakke naar onbekende verten te spoeden.

Ik hoor voetstappen, oneindig veel voetstappen, het geluid van zware schoenen op de harde grond: daar komt het fabrieksvoetvolk door de lange straat aangemarcheerd. Beneden, onder mijn raam, trekken zij als oude Griekse hoplieten voorbij, nog half slapend, met afwezige, afgestompte blikken en nog vaag denkend aan de lentenacht, aan de slaap en de dromen die ze in hun bed achterlieten, aan hun vrouwen die in de keuken achterbleven, aan een droom waarin ze over andere wegen door een andere streek trokken. En als 's middags de sirene heeft geloeid, zullen ze zich opnieuw in beweging zetten en zal het geluid van hun stappen weerklinken, de vermoeide voetstap van mannen bij wie het gedreun van de fabriekshamers nog naklinkt. Wat ik hoor, is de tred van een naamloze kudde die elke morgen komt en elke middag gaat in het dagelijks ritme van lopen, slapen, dromen en fabriekssirenes.

De menigte die zich elke morgen naar de fabriek begeeft als een enorme kudde van grote, trage dieren als bizons, mammoets of neushoorns, met brede hoeven, die in een gelijkmatige gang naar de oever van de rivier loopt en dan terugkeert naar de savanne, de prairie of de taiga, naar de grote, heldergroene vlakten op de kaarten van professor Fabijan; de schare van mannen die naar de fabriek met de grote hamers lopen en later terugkeren naar hun woningen met een warme keuken en buiten een wc-huisje, deze donkere mensenmassa zonder gezichten voedt ons land, daarvan leeft heel ons grote land, van oost tot west, van noord tot zuid. Ons volk wordt gevoed door hun dagelijkse gang naar de fabriek en door hun strijdvaardige geestdrift tij-

dens bijeenkomsten en optochten; als een zee waarboven zeilen van rode vlaggen uitsteken, golft deze menigte voor de ogen van de leiders die op de tribunes staan, voor de blikken van de mensen op de houten verhogingen die op de grote pleinen zijn neergezet zodat men het trouwe werkvolk als een deinende mensenmassa aan zich voorbij kan zien trekken. De mannen op de tribunes zeggen dat er een nieuwe wereld ontstaat. De mensen in de donkere menigte onder hen zwaaien met vlaggen en spandoeken en roepen 'Hoera! Hoera!' Toen Danijel nog heel klein was, riepen ze: 'Geef ons geweren, we gaan naar Triëst!' Nu roepen ze niet meer om geweren, nu zijn ze niet meer dan een duizendpoot die de fabriek in en uit gaat. Schreeuwen doen ze alleen nog tijdens massabijeenkomsten en voetbalwedstrijden.

Elke ochtend breekt uit de stilte het luide geraas van de wereld naar buiten. Zo ontstaat de wereld. Beslagen schoenen op straat. Een regiment hoplieten uit de verhalen over de oudheid die professor Fabijan vertelt. Een kudde neushoorns. Een felle lichtstraal. Ochtend.

Voorjaar. Dat is niet alleen het roffelende geluid van beslagen schoenen en het gedreun van de hamers in de fabriek. Het is ook de rivier, het bos en de hoge bergen. En de stilte waarin je alleen hoort hoe het water langs de oever kabbelt en in de diepere gedeelten langzaam ronddraait. Het is de stilte van de krachtige, oeroude schoonheid van alle dingen die al sinds onheuglijke tijden bestaan.

Onder de hoge oever, die op regelmatige afstanden beplant is met witte acacia's, stroomt de brede rivier. Daarboven is een bos en midden in de rivier ligt een groen eiland. Op een wei aan de rivier ligt Danijel in het hoge gras. Hij kijkt naar het glinsterende wateroppervlak en luistert naar het ruisen van de lentewind in de kruinen van de bomen; een jong mens als hij neemt alles waar, ook al is hij zich daar niet altijd van bewust, zoals de onhoorbare en uitbundige voorjaarsexplosie van het prille groen in de uitlopende bomen en een stem uit de verte, die in deze ooverdovende stilte bijna niet te horen is. De rivier stroomt vredig ruisend voorbij.

Je sluit je ogen en je bent onzichtbaar. Dan is het alsof je ineens wakker wordt. Je droomt en ziet de wereld om je heen. Met zien en niet zien is het net zo als met slapen en waken. Het zijn twee verschillende werelden, of niet soms? Zeg dat het zo is, vader, want jij weet alles. Nee, vader weet niet alles, maar Fabijan wel. En pater Alojzij ook. Waar zijn de wolken en waar is de aarde, waar ligt de einder van je dromen en wat bevindt zich daar, aan je droomhorizon? Is het de werkelijkheid? Als het de werkelijkheid is, moet je je ogen daarvoor openen. Open je ogen, nu, meteen! Open je ogen voor iemands blik, voor een persoon, voor een geur, voor verstand en voor hartstochten, voor liefde, voor stilte, voor geluiden en voor alles wat jou begeleidt als je je eerste stappen in deze wereld zet. In de zee van het leven. Van alle kanten dringt de deining van het leven door tot in de stad – in de straten, boven de daken en in de vochtige kelders. Het water komt aangestroomd uit de hoge bergen met hun rotsachtige ravijnen, en zelfs uit de bladeren, de stammen, de bast en de wortels van de bomen.

Hoog boven alles zweeft het onhoorbare gefluister van onzichtbare wolkjes, dat zijn de zielen die naar het heelal zijn vertrokken, maar soms terugkeren en rondcirkelen boven de streken waar ze vandaan komen. Danijel was daar stellig van overtuigd, en dat niet alleen dankzij de mooie verhalen die pater Alojzij over de zielen kon vertellen. Alleen werd die gedachte een beetje verstoord door de Russen en hun raketten die daar vlogen. Maar hij stelde zichzelf gerust: zij kunnen ze niet zien, ze zijn onzichtbaar, want hun wolkjes zijn zo doorschijnend dat je ze niet kunt waarnemen. Net als de lucht of de nachtelijke hemel waaraan de sterren flonkeren.

Hij is niet hier, hij is op reis, ergens ver weg, en met zijn gesloten ogen ziet hij alles, de hele wereld. Niet alleen de wonderlijke dingen uit zijn vertrouwde omgeving: de groene tinten van het gras, het water dat murmelend over de stenen langs de oever kabbelt, de opgewekte koopvrouwen op de markt, de kinderen die over een boomstam de rivier oversteken, de flonkerende

sterren aan het nachtelijk firmament, de golfslag van de zee aan een verre kust, een verkenningstocht langs de rivieroever, een hondje dat snuffelend het spoor van een dier volgt – zo is het leven! De zomer komt met onweer, en dan de herfst, als de straten vol plassen liggen, daarna volgt de winter en zie je de ademwolkjes van de mensen en de ijsschotsen langs de bevroren rivieroever. Trillende bladeren aan een boom, een berk. Lentevuren op de velden, rook die door een rondwervelende wind over de omgeving wordt verspreid. Hij hoeft zijn ogen maar te sluiten en hij kan in zijn dromen alles zien, en als hij ze opent, is alles er nog steeds, hij kan het zien, horen, voelen en ruiken.

Mejuffrouw Lena ging 's morgens vroeg naar haar werk en kwam aan het begin van de middag terug. Ze was, zoals dat heet, erg op zichzelf en de eerste weken kwam er niemand bij haar op bezoek. Haar beleefde, maar afstandelijke houding werd hier vrij merkwaardig gevonden. Er heerste in en om de huizen een levendige drukte, de mensen praatten door de open ramen met elkaar en zochten elkaar onaangekondigd op: wie zich verveelde, liep naar de burens in het huis waar hij woonde of ging naar iemand in een van de huizen iets verderop en klopte aan. Uit de ramen riepen de moeders met een zangerige stem als van een muezzin die vanaf de minaret tot het avondgebed oproept, naar hun kinderen dat ze thuis moesten komen.

Omdat de nieuwe buurvrouw met niemand contact maakte, vond ik haar iets geheimzinnigs hebben, vertelt Danijel. Daarom deed ik iets wat iemand anders misschien ook graag zou willen doen, maar niet durfde omdat het vrij gênant zou zijn als hij betrapt werd: ik bleef voor haar deur staan en gluurde in de intimiteit van haar woning.

's Avonds, als de hamers in de fabriek zwijgen, als de lentedag ten einde loopt, de schaduwen naar de ramen omhoog kruipen en de gevels van de lange rij huizen donker worden, loopt Danijel de stenen trap af naar de deur van Lena's woning. Achter de ruitjes brandt licht. Hij blijft in de donkere gang staan en luistert

of er binnen een deur opengaat. Als een jong dier dat altijd op zijn hoede moet zijn heeft hij al zijn zintuigen op scherp staan, gereed om door de donkere hal naar buiten te rennen. Mocht er iemand naar binnen komen, dan is hij ook voorbereid. Dan schiet hij de trap weer op naar zijn eigen woning. Maar dat gebeurt niet. Hij staat voor haar deur en met bonzend hart duwt hij zijn voorhoofd tegen het glas. Door een kier tussen de kanten gordijntjes ziet hij Lena, ze zit in haar onderjurk aan tafel – met de ene hand borstelt ze haar haar en met de andere draait ze aan de knop van de radio. Vanbinnen komen de geluiden van verschillende radiozenders, stemmen in alle mogelijke talen, gepiep en geruis en dan rustige muziek, viool en piano. Lena blijft even zitten, legt haar borstel weg, staat op en trekt een vestje aan, ze pakt van de plank waarop ook de radio staat een boek en gaat daarmee op de bank bij de muur liggen. Ze luistert naar de muziek en leest. Ze lacht om iets wat ze gelezen heeft, legt het boek op haar borst, doet haar armen onder haar hoofd en kijkt naar het plafond. De zijden stof van haar onderjurk kruipt tot boven haar ronde, goedgevormde knieën omhoog en Danijel voelt zijn hart tekeergaan. Hij haalt diep adem, het raam beslaat en hij veegt het met zijn bezwete hand haastig schoon. Lena lacht niet meer en kijkt naar de deur. Danijel verstijft.

Ze kwam 's middags thuis van haar werk, maakte eten klaar en borstelde daarna voor de spiegel haar haar, ach, wat ben ik mooi. Ja, wat was ze mooi als ze haar haar los liet hangen, zodat het over haar ronde schouders en de bandjes van haar zijden onderjurk viel. Ze begon ze langzaam te borstelen en dan was ze nog mooier. Hoe mooier ze was, hoe eenzamer ze zich voelde. Er was niemand om haar schoonheid te bewonderen. Tenminste niet voor zover zij wist.

Ze lag daar met haar boek, soms deed ze haar benen iets van elkaar, zodat het witte kant van haar onderbroekje te zien was. Misschien had ze heel even het vermoeden dat iemand haar bespiedde en keek ze daarom naar de deur.

Ze wist nog niets, alles moest nog beginnen.